

METODOLOGIE 2

SP4MP_MTO2

úkol č. 3

Tereza Eliášová

(217972)

1) Tematická oblast, zkoumaný problém, výzkumný cíl

Tematická oblast, v níž se výzkumné šetření provádělo, je charakterizována jako výchova v rodině. Protože je ale pouze obecná a velmi široká, byl dále stanoven poněkud užší zkoumaný problém, který se již zabývá pouze výchovou uskutečňující se v rámci vícegeneračního soužití, přesněji v rámci soužití tří generací v rodině. Výzkumným cílem předloženého zkoumaného problému bude popsat a detailně přiblížit podobu výchovy dítěte v rodině, kde spolu žijí tři generace, a to prarodiče, rodiče a děti. Bude se tedy jednat o jakési zmapování toho, jak na výchovu dítěte v rodině působí právě ono třígenerační soužití.

Stejně jako se vyvíjela naše společnost, se měnila i rodina v ní. V současné době stále více slyšíme názor, že se dnešní rodina ocitla v krizi, že již v životě jednotlivce nehraje nijak významnou roli. Z části za tento úsudek mohou výrazné demografické proměny společnosti, které nastaly v průběhu posledního století, ale i mnoho dalších změn. Je ale zcela jisté, že *„přes všechny problémy a peripetie, kterými rodina ve svém historickém vývoji prošla, zůstává i na počátku nového století nepostradatelnou a těžko nahraditelnou institucí i pro dospělého člověka, natož pro dítě“* (Kraus, 2008, s. 79). Nepopíratelné ale je, že se dnešní mladá rodina dostává do jakési izolace od společnosti a zejména od svých orientačních rodin, protože od nich mnohdy bydlí na kilometry vzdálena. Problematika generací, mezigenerační problematika, je velmi diskutované téma jak v zahraničí, tak v posledních letech i u nás, zvláště narůstají studie o mezigeneračním učení. Což byl asi největší impuls k vybrání a zpracování předkládaného tématu. Tyto studie se snaží vyvrátit onen prezentovaný názor na rodinu. Proto i cílem této práce bude alespoň částečně toto mínění popřít a potvrdit tak, že rodina je i nadále stejně důležitá, a to především z hlediska nezastupitelného místa ve výchově dítěte, to vše v rámci právě vícegeneračního soužití.

2) Hlavní výzkumná otázka, vedlejší výzkumné otázky

Hlavní výzkumná otázka vyplývá již z názvu celé práce a zní:

- Jakým způsobem se uskutečňuje výchova dítěte v rodině, kde spolu žijí tři generace?

Na základě hlavní výzkumné otázky byly formulovány i dílčí výzkumné otázky:

- Jakou podobu má vícegenerační soužití?
- Jaké panují v rámci vícegeneračního soužití vztahy?
- Jak probíhá mezigenerační učení v rámci vícegeneračního soužití?
- Kdo a jakou měrou se na výchově v rámci vícegeneračního soužití podílí?
- Jak se uskutečňuje výchovné působení v rámci vícegeneračního soužití?

3) Výzkumná strategie, výzkumný přístup

Jelikož půjde o zevrubné popsání a vhléd do vícegeneračního rodinného života a výchovy v něm, byla zvolena kvalitativní výzkumná strategie, protože v ní nejde o počet respondentů, nýbrž o kvalitu získaných informací. Co se týče výzkumného přístupu, byla vybrána případová studie, jež umí přesně zachytit složitost zkoumaného problému. Případové studie v rámci výzkumné šetření byly realizovány v rodinách, což podle Hendla (2005) představuje studium sociálních skupin, přesněji popis a analýzu vztahů v nich.

4) Metoda sběru dat, zkoumaný vzorek

K získání potřebných dat a především odpovědí na výše uvedené výzkumné otázky byla použita jedna z metod kvalitativní výzkumné strategie, a to metoda rozhovoru. V něm byly kladeny především otevřené otázky, aby se tak respondenti mohli svobodně vyjádřit k danému tématu. Rozhovor v této podobě lze tedy označit jako polostrukturovaný. Výhodou zvolené výzkumné metody je její relativně nepatrná ekonomická i časová náročnost, poměrně lehká proveditelnost, a co je hlavní, informační bohatost. Jako všechno, má i tato metoda své nevýhody. Jedna souvisí s mírou pravdivosti sdělení jednotlivých respondentů, další představují etické a praktické problémy.

Rozhovory byly realizovány ve třech rodinách doma, v jejich přirozeném prostředí. A to vždy zvláště s rodiči a zvláště s prarodiči, přičemž u všech šesti rozhovorů byli přítomni matka i otec, babička i dědeček, dohromady tedy 12 respondentů, přičemž ženy byly mnohem hovornější než muži. Důvodem k odděleným rozhovorům bylo především to, aby se obě generace navzájem ve svých výpovědích neovlivňovaly, a také aby výzkumník nezavdal příčinu ke vzniku nějakých mezigeneračním konfliktům. Všechny rozhovory byly nahrány na diktafon pro jejich přesnější následné zpracování a vyhodnocení, s čímž všichni

respondenti bez výjimky souhlasili. Samotný rozhovor měl několik částí. V úvodu padlo několik otázek demografických a kontextových, které se zaměřily na identifikační charakteristiky jednotlivých členů rodiny. Následovaly otázky vztahující se ke zkušenostem, názorům a pocitům nejprve z vícegeneračního soužití, mezigeneračních vztahů, mezigeneračního učení a následně výchovy v rámci vícegeneračního soužití. Rozhovor uzavíraly dvě shrnující otázky. Jako první byl proveden rozhovor s rodiči, bezprostředně potom následoval rozhovor s prarodiči. Délka rozhovorů byla různá, a to podle toho, jak moc byly které dvojice sdílné. Rozhovory byly uskutečněny v rozmezí měsíce dubna roku 2011, následně zpracovány a vyhodnoceny.

Pro kvalitativní výzkum byly vybrány tři rodiny, které splňují kritéria vícegeneračního soužití. Hledání takovýchto rodin probíhalo poptáváním u přátel a známých, což bylo velice komplikované, protože ne v každé rodině se všichni její členové shodnou na tom, že se chtějí výzkumu zúčastnit. Aby se co nejvíce zabránilo výzkumníkovu subjektivnímu hodnocení těchto rodin, byly vyhledány takové, s nimiž před samotným výzkumným šetřením neměl výzkumník žádný osobní kontakt.

Výběr rodin byl proveden záměrně a to tak, aby zvolené rodiny měly stejné anebo podobné charakteristiky. Všechny tři rodiny žijí v rodinném domě ve venkovském prostředí, a to od narození prvního dítěte (vnoučete). Jejich dům je generačně uzpůsoben tak, že v jedné části bydlí rodiče spolu s dětmi a sami prarodiče v části druhé. Každá rodina má tedy v podstatě vlastní byt, tedy i vlastní domácnost a s tím spojené i jakési soukromí.

5) Ukázka připravovaného rozhovoru s rodiči

a) Rodina

- 1 Kolik je Vám let?
- 2 Jaké je Vaše dosažené vzdělání?
- 3 Jaké je Vaše současné zaměstnání?
- 4 Kolik máte dětí, kolik jim je let a jak byste je charakterizovali?

b) Vícegenerační soužití

- 5 Jaký jste měli motiv k vícegeneračnímu soužití?
- 6 V rámci vícegeneračního bydlení a soužití máte vymezeny nějaké hranice?
- 7 Jaké jsou výhody a nevýhody Vašeho vícegeneračního soužití?
- 8 Jaká panuje v rodině a v celém domě atmosféra?

c) Mezigenerační vztahy

- 9 Jak často jsou všichni členové rodiny v kontaktu, jak často spolu komunikujete?
- 10 Existuje ve Vaší rodině nějaká forma výpomoci a podpory v rámci generací?
- 11 Vyskytují se ve Vaší rodině mezigenerační konflikty způsobené soužitím či odlišnými názory na výchovu Vašich dětí?
- 12 Tráví Vaše rodina společně volný čas, máte společné zájmy?

d) Mezigenerační učení

- 13 Chápete mezigenerační učení jako jednosměrný nebo obousměrný proces?
- 14 Co konkrétně jste se od toho kterého člena jiné generace naučili?

e) Činitelé rodinné výchovy

- 15 Kdo je v domě autorita, kdo je autorita v generaci prarodičů a rodičů?
- 16 Jaký je Váš způsob výchovy a jaký je způsob výchovy prarodičů?
- 17 Jaká byla ve výchově role Vaše a role prarodičů?
- 18 Jakými vlastnostmi potřebnými k výchově oplýváte?

f) Výchovné působení

- 19 Měli jste předem daný výchovný cíl nebo postupně vyplýval z každé situace?
- 20 Považovali jste Vaše dítě jako svého partnera, nebo jako objekt výchovy?
- 21 Jaké výchovné prostředky jste ve výchově Vašich dětí používali?
- 22 Jak vnímáte výchovné působení prostředí, ve kterém žijete; médií?
- 23 Jste spokojeni s tím, jak jste společně s prarodiči vychovali své děti?

g) Závěr

- 24 Považujete mezigenerační soužití ve Vaší rodině spíše za pozitivní, nebo negativní?
- 25 Má mezigenerační soužití ve Vaší rodině spíše pozitivní, nebo negativní vliv na výchovu Vašich dětí?

6) Praktické a etické problémy

Jako každé výzkumné šetření má i toto určité etické a praktické problémy, s kterými se ještě před jeho zahájením muselo počítat a v co největší míře je minimalizovat. Co se týče problémů etických, je jisté, že zamýšlený rozhovor představuje určité naboření do soukromí

rodin. Proto bylo nutné ještě před začátkem výzkumného šetření seznámit jednotlivé členy všech tří rodin s obsahem celé práce a s účelem výzkumu, aby si tak výzkumník zajistil určitou důvěryhodnost. Dále bylo nezbytné volit ne zcela osobní a intimní otázky, popř. umožnit respondentům neodpovídat, pokud nebudou z jakéhokoliv důvodu chtít. A co bylo zcela přirozeně nejdůležitější, zaručit všem rodinám naprostou anonymitu. Praktický problém představovala hrozba nefungujícího diktafonu, kterážto situace naštěstí nenastala.

7) Terénní poznámky a záznam z prvního realizovaného rozhovoru

Vzhledem k velké sdílnosti všech respondentů a značné délce provedených rozhovorů, nebyly tyto doslovně přepisovány. Rukou byly zapsány jen informačně hodnotné výpovědi respondentů, se kterými se následně dále pracovalo. Níže je tedy uvedena pouze ukázka ze samotné analýzy výzkumného šetření, přesněji analýza toho, jaká je podoba vícegeneračního soužití v jednotlivých rodinách, které se výzkumného šetření zúčastnily, což vlastně odpovídá i první dílčí výzkumné otázce.

Podoba vícegeneračního soužití se odvíjí především od jeho **motivů**, na který mají jednotlivé rodiny jiný názor. Ve všech třech případech měli rodiče možnost bydlet ve stejném domě jako rodiče jednoho z manželů, jelikož dům byl pro samotné prarodiče příliš velký, a proto této možnosti využili. Matka¹ říká: „*Rodiče (prarodiče¹) chtěli, aby tady někdo zůstal, protože na starý kolena nechtěli být v tomhle velkém baráku sami.*“ Ekonomický motiv ovšem převážil motiv citový, což potvrzovali především prarodiče, jak uvádí babička²: „*Já su ráda, že só tady a že vidíme jak holky (děti²) rostó.*“ Jejich výpovědi tak potvrzují teorii Cibulce (1980) o ekonomických a citových důvodech vícegeneračního soužití.

Co se týče **výhod** vícegeneračního soužití, uváděli rodiče shodně především tu možnost, že v jejich nepřítomnosti se o dům vždy někdo postará. To dokládá odpověď matky¹: „*Můžeme se sbalit a ten barák tady vždycky někdo obstará,*“ i otec² pokládá za výhodné to, že má „*minimální starost o barák*“. Prarodiče vidí výhodu v tom, že nejsou v domě sami, což potvrzuje babička²: „*Máme jich pořád při sobě, a když je potřeba, tak nám pomůžou,*“ i babička¹: „*Nejsme sami, kdyby se něco stalo.*“ **Nevýhod** vícegeneračního soužití bylo uváděno jen málo anebo vůbec žádné. Pouze rodiče² i prarodiče² se shodli na tom, že jako určitou nevýhodu považují právě ono vícegenerační soužití. Otec² říká: „*No, jaké nevýhody, neustále pod dozorem,*“ a babička² to jenom potvrzuje: „*Nevýhoda je v tom, že sme furt spolu a někdy čeho je moc, toho je příliš.*“ Všechno ale uzavírají tím, že za tu dobu, co spolu žijí, si na sebe už všichni zvykli.

V rámci vícegeneračního soužití a bydlení nemají ani v jedné rodině vymezeny jakékoliv **hranice**, prarodiče mohou chodit za rodiči i vnoučaty kdykoliv, stejně tak je tomu i naopak, což potvrzuje matka1: *„Když nechcem, tak babička kolikrát sem nepřijde ani za ten den. Nepotřebuje nic, tak nejde sem, jo. Že by musela sem přijít, to ne. A z toho je tady třeba několikrát za den.“* Rodiče2 ovšem nějaké hranice zavést chtěli, to se jim ale podařilo jen prostřednictvím klepání na dveře. Matka2 vypráví: *„Naše maminka to bere tak, že přece my sme taky její rodina, toto je její dům a ona má právo nás vidět, když chce.“*

Atmosféra v domě je ve všech rodinách otevřená, což se projevuje tím, že jednotliví členové mohou kdykoliv a před kýmkoliv vyjádřit svůj názor, nehádají se, nýbrž všechno řeší po dobrém a v klidu. Dědeček2 říká: *„Já si myslím, že atmosféra je otevřená, že co je potřeba, tak to proberem, ať je to problém tady důle nebo problém nahoře,“* což otec2 potvrzuje. Babička3 tvrdí, že *„se musí každé vyjádřit, to je samozřejmý. Musíme tady žít jako kolektiv a musíme se na to trochu dycky nějak domluvit.“* Babička1 říká: *„No tak může, může. Každý řekneme svůj názor. Zatím jsme se nijak nehádali.“* I když ne přímo, tak mezi řádky, lze vyčíst vlastnosti, které musí jednotliví členové rodiny mít, aby spolu vycházeli. Tím stvrzují výčet rysů osobnosti, které uvádí Satirová (1994) pro spokojené vícegenerační soužití.

Z předchozích výpovědí lze vymezit dvě kategorie. V té první rodiče a prarodiče měli možnost vícegeneračního soužití a bydlet spolu chtěli převážně z citových důvodů, proto tento záměr uskutečnili. Jako výhodu vidí vzájemnou pomoc. Nevýhody nevidí žádné, protože spolu žijí ve spokojené atmosféře a rádi, a proto je ani nenapadlo si v rámci tohoto soužití vymezovat nějaké hranice. Druhou kategorii představují rodiče a prarodiče, kteří možnost vícegeneračního soužití využili spíše z ekonomických důvodů. Výhodná je pro ně vzájemná pomoc, ale jako nevýhodné označují právě ono vícegenerační soužití, kvůli kterému zavádějí i nějaké hranice. Toto soužití z počátku probíhalo v napjaté atmosféře, ale postupem času se ustálilo do přijatelné podoby.

8) Námět k modifikaci

Co se týče modifikace výzkumného návrhu na základě zkušenosti z terénu, určitě bych ještě jednou zkrátila seznam pokládaných otázek. Úplně původně jich bylo 50, což je opravdu moc, i těch stávajících 25 je takřkajíc na hranici. Důvodem ke zredukování pokládaných otázek je to, aby se respondenti mohli vyjadřovat volněji, aby nebyli nijak svazováni výzkumníkem a aby i výzkumník měl možnost dostat se v jistém slova smyslu pod kůži jednotlivým rodinám.

9) Seznam relevantní literatury

- CIBULEC, J. *Soužití tří generací*. Praha: Práce, 1980. ISBN neuvedeno.
- GOODY, J. *Proměny rodiny v Evropské historii*. Praha: Lidové noviny, 2006. ISBN 80-7106-396-7.
- HAUSEROVÁ-SCHÖNEROVÁ, I. *Děti potřebují prarodiče*. Praha: Portál, 1996. ISBN 80-7178-105-3.
- HENDL, J. *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace*. Praha: Portál, 2005. ISBN 80-7367-040-2.
- CHERRI, H., CH., Y. *Intergenerational learning in Hong Kong: a narrative inquiry*. [online]. Nottingham: University of Nottingham, 2008. [cit. 20. března 2011]. Dostupné na WWW: <http://etheses.nottingham.ac.uk/486/1/Cherri_Ho_EdD_Thesis_2008.pdf>.
- JIRÁSKOVÁ, V. a kol. *Mezigenerační porozumění a komunikace*. Praha: Eurolex bohemia, 2005. ISBN 80-86861-80-5.
- KAMANOVÁ, L. *Mezigenerační učení mezi matkou a dcerou*. In *Studia paedagogica, r. 15, č. 1*. Brno: Masarykova univerzita, 2010. ISSN 1803-7437.
- MATĚJČEK, Z., DYTRYCH Z. *Radosti a strasti prarodičů, aneb když máme vnoučata*. Praha: Grada, 1997. ISBN 80-7169-455-X.
- MATOUŠEK, O. *Rodina jako instituce a vztahová síť*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2003. ISBN 80-86429-19-9.
- NEWMANOVÁ, S. *History and current status of the intergenerational field*. [online]. Pittsburgh: Pittsburgh university, 1995. [cit. 20. března 2011]. Dostupné na WWW: <http://www.eric.ed.gov/ERICDocs/data/ericdocs2sql/content_storage_01/0000019b/80/16/b5/9c.pdf>.
- PELIKÁN, J. *Výchova jako teoretický problém*. Ostrava: Amonium servis, 1995. ISBN 80-85498-27-8.
- RABUŠICOVÁ, M. a kol. *Čas a věk hraje roli: tři generace se učí v kurzech*. In *Studia paedagogica, r. 15, č. 1*. Brno: Masarykova univerzita, 2010. ISSN 1803-7437.
- RAJMICOVÁ, K. *Vztahy a soužití generací v rodině*. In *Děti mládež a rodiny v období transformace*. Brno: Barrister a principal, 2002. ISBN 80-8659-836-5.
- SINGLY, F. *Sociologie současné rodiny*. Praha: Portál, 1999. ISBN 80-7178-249-1.
- SOBOTKOVÁ, I. *Psychologie rodiny*. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-250-8

Oceňuji velmi pěkně a poctivě zpracovaný projekt/výzkum. Možná by nebylo od věci výzkumnou otázku zúžit a zaměřit se jen na jeden problém v rámci vícegeneračního soužití – třeba právě na to učení atd..